

80-ročné jubileum prof. Jozefa Pšenáka

Začiatkom mája sa plný fyzickej sily naakumulovanej z rôznych športových aktivít, neustáleho čítania a sledovania domácej i svetovej literatúry dožil významného životného jubilea prof. PhDr. Jozef Pšenák, CSc.

Narodil sa 5. mája 1939 v malej dolnooravskej obci Medzibrodie na Oravou do tradičnej roľníckej šesťdetnej rodiny. Jeho detstvo bolo späté s prírodou a poľnohospodárskymi prácami a tiež kresťanskými hodnotami, ktoré svojim deťom vštepovali rodičia. Práve roky spokojného detstva a mladosti v lone nádhernej prírody v ňom upevnili vzácny vzťah s rodiskom až do dnešných čias.

Jednotriednu národnú školu navštevoval v rokoch 1945 – 1950 v rodnej obci, jednej zo štyroch murovaných stavieb, ktoré v tom čase stáli v Medzibrodí nad Oravou. Ako riaditeľka tu vyše dvadsať rokov pôsobila Alžbeta Danielisová, ktorá si nielen svojimi výchovno-vzdelávacími, ale aj kultúrnymi a osvetovými aktivitami oprávnené získala dôveru svojich žiakov a spoluobčanov. V školskej dochádzke pokračoval od školského roku 1950/51 na strednej chlapčenskej škole v Dolnom Kubíne. Aj tejto škole vtláčil silnú pečať jej riaditeľ, vtedy už nebohý, Július Ballo, predvojnový dolnokubínsky školský inšpektor. V školskom roku 1952/53 v dôsledku narýchlo schváleného školského zákona končili vtedajšiu strednú školu dva populačné ročníky. Povinná školská dochádzka sa skrátila o rok a vznikli osemročná a jedenásťročná stredná škola.

Nižšiu strednú školu ukončil záverečnými skúškami z matematiky a slovenského jazyka v júni 1953. Spomenutý školský zákon upravil na novo aj vzdelávanie učiteľov národných škôl, vzniknuté pedagogické fakulty (1946) nestačili pripravovať potrebný počet učiteľov a od roku 1949 sa vrátilo k príprave učiteľov na úrovni stredných škôl. Naš jubilant sa po dohode s rodičmi rozhodol pokračovať od školského roku 1953/54 v štúdiu na novozriadenej Pedagogickej škole pre vzdelanie učiteľov národných škôl v Tvrdošíne. Ako si spomína, škola začala fungovať vo veľmi provizórnych a skromných podmienkach, no pedagogickú úroveň držali profesor slovenského jazyka Štefan Muška, profesor dejepisu a zemepisu Vladimír Dobák a triedny učiteľ Otokar Havránek, ktorý patrilo do generácie českých učiteľov, ktorí prichádzali na Slovensko po vzniku medzivojnovovej Československej republiky a vyučoval ich hudobnú výchovu a hru na hudobný nástroj. Okrem školských povinností bolo na škole množstvo športových aktivít, chlapci vytvorili silné družstvo v hádzanej, žiaci nacvičovali aj na Spartakiádu a po skončení vyučovania cez víkend hrával v blízkej obci Mokrad' futbal za klub Baník.

V lete roku 1957 maturoval a na radu svojho učiteľa Š. Mušku si podal prihlášku na Vysokú školu pedagogickú v Bratislave, kde začal študovať učiteľskú kombináciu slovenský jazyk – pedagogika. Zápis mal 13. septembra 1957 a v študijnej skupine ich vtedy bolo sedem študentov. V štúdiu jazykovedných odborov patrilo v ročníku k najlepším a svoj vzťah k literatúre dokázal už pri prijímacích pohovoroch, kedy so skúšajúcimi živo diskutoval o modernej slovenskej literatúre. Študentský život bol obohatený návštevami Slovenského národného divadla, Slovenskej národnej galérie či futbalových zápasov Slovana Bratislava a Červenej hviezdy. Štúdium bolo poznačené aj negatívnym kádrovým posudkom, čo nebolo v období budovateľských rokov nič výnimočné – ak niekto neohol chrbát pred režimom a presadzoval napriek všetkému svoj čistý morálny profil. Na katedre pedagogiky FiF UK bola podľa spomienok prof. Pšenáka vždy priateľská a priaznivá klíma. „Vzhľadom na nízky počet študentov nám profesori a docenti prednášali a viedli svoje semináre v pracovniach (G. Pavlovič, P. Vajcík, J. Mátej, M. Brenčičová, J. Kotoč, A. Štepitová a i.). Na katedrálkach v Pionierskom paláci (dnes sídlo prezidentky SR) sme sa bližšie spoznávali a ako vlastné deti nás sprevádzala celý svoj život administratívna pracovníčka I. Beňová“ (Pšenák, J. Rukopis spomienok, s. 4) V roku 1961 ukončil vysokoškolské štúdium s červeným diplomom a nasledovala základná vojenská služba na viacerých miestach dnešnej Českej republiky. Posledné dva mesiace základnej vojenskej služby sa stal aj učiteľom negramotných Rómov v Stříbre, kde ich každý deň štyri hodiny učili okrem kultúrnych a hygienických návykov aj čítať, písať, počítať a občiansku náuku.

Po skončení vojenskej prezenčnej služby si spomedzi viacerých učiteľských prípraviek vybral pôsobenie na Pedagogickej škole pre vzdelanie učiteliek materských škôl v Modre, kde ako učiteľ slovenského jazyka pôsobil do roku 1968. Na prelome rokov 1968 a 1969 si krátko vyskúšal aj redaktorskú prácu v Slovenskom pedagogickom nakladateľstve, kde si osvojil redigovanie rukopisu a korektúry, no lákalo ho predovšetkým pedagogické povolanie.

Od marca do októbra 1969 pôsobil ako odborný pracovník a vysokoškolský učiteľ na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského so sídlom v Trnave.

Po konkurze na miesto odborného asistenta v novembri 1969 nastúpil na katedru pedagogiky Filozofickej fakulty, ktorej zasvätil celý svoj profesionálny život a naplnil svoju celoživotnú pedagogickú dráhu. Tu získal všetky svoje akademické a vedecko-pedagogické tituly a rozvíjaniu vedy na katedre pedagogiky venoval krásnych 36 rokov. Prednášal a viedol semináre z dejín školstva a pedagogiky, krátko zastával aj funkciu vedúceho katedry a celý čas viedol aspirantov a neskôr doktorandov. Do dôchodku odišiel v auguste 2005, no stále ostal aktívny a na katedre pôsobil ešte nasledujúce dva

roky. Po odchode z Filozofickej fakulty v roku 2007 prednášal aj na Pedagogickej fakulte UK, v Ružomberku, Žiline a Nitre a ostal naďalej činný aj v publikačnej činnosti.

Jeho publikačný register obsahuje cez dvesto publikačných výstupov.

Základné smerovanie jeho odborného záujmu naznačil už svojou rigoróznou prácou *Dejiny gymnázia v Dolnom Kubíne* (Bratislava 1970) a následne kandidátskou dizertačnou prácou *Stredná všeobecnovzdelávacia škola v buržoáznej ČSR* (Bratislava 1974). Široké uplatnenie vo vysokoškolskej príprave študentov si získali dve vydania zborníka legislatívnych materiálov *Pramene k dejinám československého školstva* (od r. 1918 – 1973), ktoré vyšli rokoch 1977 a 1979 a dodnes po nich študenti siahajú (Michalička, V., Rukopis).

V osemdesiatych rokoch 20. storočia vyšla v dvoch vydaniach ako študijná príručka a monografia *Kapitoly z dejín ruskej a sovietskej pedagogiky* (Bratislava 1981, 1985), v spolupráci s prešovským historikom pedagogiky Michalom Ričalkom dvojzväzková *Antológia z dejín predškolskej pedagogiky* (Košice 1979 – 1980) a jej ďalšie vydanie (Bratislava 1983). Súbežne prednášal a publikoval v periodickej tlači i v zborníkoch štúdie k viacerým otázkam dejín slovenského školstva a pedagogiky, ale i z oblasti komeniológie, napr. *Irenické snahy J. A. Komenského* (Bratislava 1980). (Tamže)

Po smrti jeho učiteľa prof. PhDr. Jozefa Máteja, DrSc. prešli do jeho vyučovacej náplne v plnom rozsahu aj prednášky a semináre z dejín pedagogiky vo všetkých typoch štúdia, ktoré realizovala katedra pedagogiky FiF UK. Do centra prednáškovej, bádateľskej, editorskej a organizačnej práce Jozefa Pšenáka sa v tomto období dostala predovšetkým komeniológia a detailné štúdium osobnosti a tvorby Jána Amosa Komenského. V roku 1994 získal pedagogickú hodnosť docenta pre dejiny pedagogiky obhájením habilitačnej práce *Jan Amos Komenský a slovenská škola a pedagogika* (Bratislava 1994). To sa už v plnom rozsahu venoval komeniologickej problematike. Na základe inauguračnej prednášky *Pedagogické dielo Juraja Čečetu* ho Vedecká rada FiF UK navrhla v júni 1995 na udelenie profesorského titulu. Prezident Michal Kováč ho dekrétom č. 251 vymenoval za profesora pedagogiky dňa 28.3. 1996. (Registratúrne stredisko FiF UK, personálne oddelenie)

Bohatý je zoznam príspevkov v slovenských pedagogických časopisoch predovšetkým po roku 1990 venovaných Komenskému, napr.: *Vzdelávanie ako celoživotný proces v diela J. A. Komenského* (1992), *Sociálne aspekty Komenského Všeobecnej porady* (1994), *Komenského mierová koncepcia nápravy sveta* (1999), V časopise *Studia Comeniana et historica* publikoval štúdie s názvami: *Duchovný odkaz J. A. Komenského Slovensku*

(1999), *Obráz Komenského v slovenskej pedagogike 20. storočia* (2000), *Reformačno- humanistické školstvo na Slovensku* (2004).

Pravidelne uverejňoval v Pedagogickej revue state o osobnostiach a pedagogických myšlienkach 19. a 20. storočia, napr. o Jánovi Kadavom (1996), Ľudovítovi Štúrovi (1996), Gregorovi Uramovi-Podtatranskom (1997, 1998), Jánovi Kollárovi (1997, 1998), E. M. Šoltésovej (2000), Samuelovi Tešedíkovi (2011), Jozefovi Mátejovi (1987, 1989), Jurajovi Čečetkovi (1992, 2004, 2005), Vladimírovi Václavíkovi (2007) a mnohých ďalších.

Mimoriadne záslužným činom Jozefa Pšenáka bola editorská činnosť v súvislosti so 400. výročím narodenia J. A. Komenského. K tomuto výročiu sa jeho zásluhou vydalo nové slovenské vydanie Komenského Veľkej didaktiky (1992) a v tom istom roku aj Šťastie národa, Vševýchova a Výber z Potockých spisov J. A. Komenského. Bol aj organizátorom komeniologických podujatí, z ktorých pripravil zborníky príspevkov: *J. A. Komenský a slovenská kultúra* (1992), *Duchovný odkaz J. A. Komenského Slovensku* (1999) a *De rerum humanarum ... a odkaz J. A. Komenského pre tretie tisícročie* (2001).

Nezanedbateľnou súčasťou autorských aktivít Jozefa Pšenáka je aj učebnicová tvorba. Popri už vyššie spomínaných študijných materiáloch spracoval aj *Kapitoly z dejín ruskej a sovietskej pedagogiky* (Bratislava 1985), *Kapitoly z dejín slovenského školstva a pedagogiky* (Bratislava 2000), *Slovenská škola a pedagogika 20. storočia* (Ružomberok 2011) a *Dejiny školstva a pedagogiky* (Žilina 2012), ktoré sa využívajú ako cenný zdroj informácií z dejín školstva a pedagogiky na viacerých vysokých školách na Slovensku dodnes.

Jozef Pšenák autorsky prispel aj do dvoch veľkých encyklopedických diel – do dvojdielnej *Pedagogickej encyklopédie Slovenska* a šesťdielneho *Slovenského biografického slovníka*, ako aj do prác nad *Terminologickým a výkladovým slovníkom pedagogiky dospelých*.

Ako vedúci výskumného tímu sa podieľal na projekte VEGA pod názvom *Transformácia školy v podmienkach pluralitnej spoločnosti*, kde spracoval kapitolu o premenách stredného školstva na Slovensku. Výsledky výskumu boli publikované v rovnomennej knižnej práci v roku 2000.

Jeho profesionálna dráha by však nebola taká plodná bez priaznivého domáceho a rodinného zázemia. Manželka Mária Daniela ho na spoločnej ceste sprevádza od roku 1973. Majú spolu dve deti, dcéru Katarínu a syna Michala a najväčšiu radosť mu robia tri múdre, všestranne nadané a aktívne vnúcatá Kristínka, Adam a Katinka.

Želáme jubilantovi s celého srdca predovšetkým veľa zdravia, spokojnosti, tatranských výletov a času stráveného v kruhu najbližších.

Literatúra

PŠENÁK, J. Biografia. Rukopis. 1- 6 s.

MICHALIČKA, V. Jozef Pšenák 80-ročný. Rukopis.

Registratúrne stredisko FiF UK , personálne oddelenie, osobný spis Jozef Pšenák

Janka Medveďová